

Skogs-Tibble – ett kultcentrum för människor under sten- och bronsålder?

EWONNE EKMYR-WESTMAN

Platser, där man bränner döda och begravar en handfull ben från deras kvarlevor i en liten byggnad hör inte till vanligheterna i det arkeologiska fyndmaterialet. Nu har emellertid för första gången ett sådant fynd gjorts i Uppland och blivit föremål för arkeologisk undersökning.

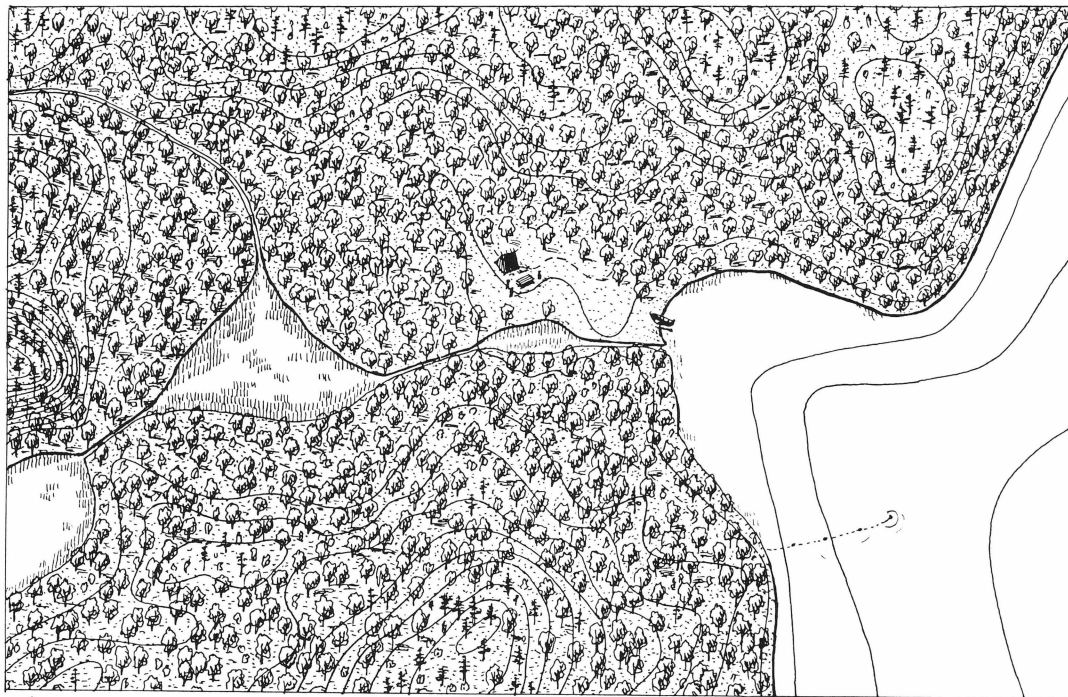
Det hela började 1917, då Sigfrid Andersson dåvarande ägaren till gården Skillsta 2:15 i Skogs-Tibble socken beslöt sig för att odla upp en ny åker på gårdens skogsmark. Allteftersom åren gick och man plöjde och harvade i utjordsåkern kom det ena fyndet efter det andra att visa sig. Fyndet var till största delen flintavslag, dvs avfall efter tillverkning av flintredskap, och stora obearbetade flintstenar. Även ett och annat redskap i flinta påträffades, framför allt två fina skrapor och en flintdolk.

Tack vare markägarens intresse togs materialet tillvara och förvarades på gården. Under medverkan från Skogs-Tibble Fornminnes- och hembygdsförening togs så småningom kontakt med

Upplandsmuseet som anmälde den nyupptäckta fornlämningen till riksantikvarieämbetet. Området registrerades som "fornlämning 138" i Skogs-Tibble socken, och har tilldelats arbetsnamnet "Skillista I".

Hösten 1985 inträffade så den händelse som blev inledningen till arkeologiska undersökningar i området. Vid höstplöjningen observerade markägarna en sotfläck med vita ben. Iakttagelserna rapporterades till arkeologiska institutionen vid Uppsala universitet som besökte platsen. Två år senare fick författaren av professor Åke Hyenstrand i uppdrag att göra en förundersökning av området. Under hans ledning gjordes året därpå en seminariegrävning av studenter från Stockholms universitet. Från 1989 bedrevs utgrävningarna i riksantikvarieämbetets regi och i samarbete med Umeå universitet och professor Evert Baudou. Sommaren 1991 deltog medlemmar från Stockholms läns hembygdsförbund i grävningarna.

Av fyndomständigheterna och de

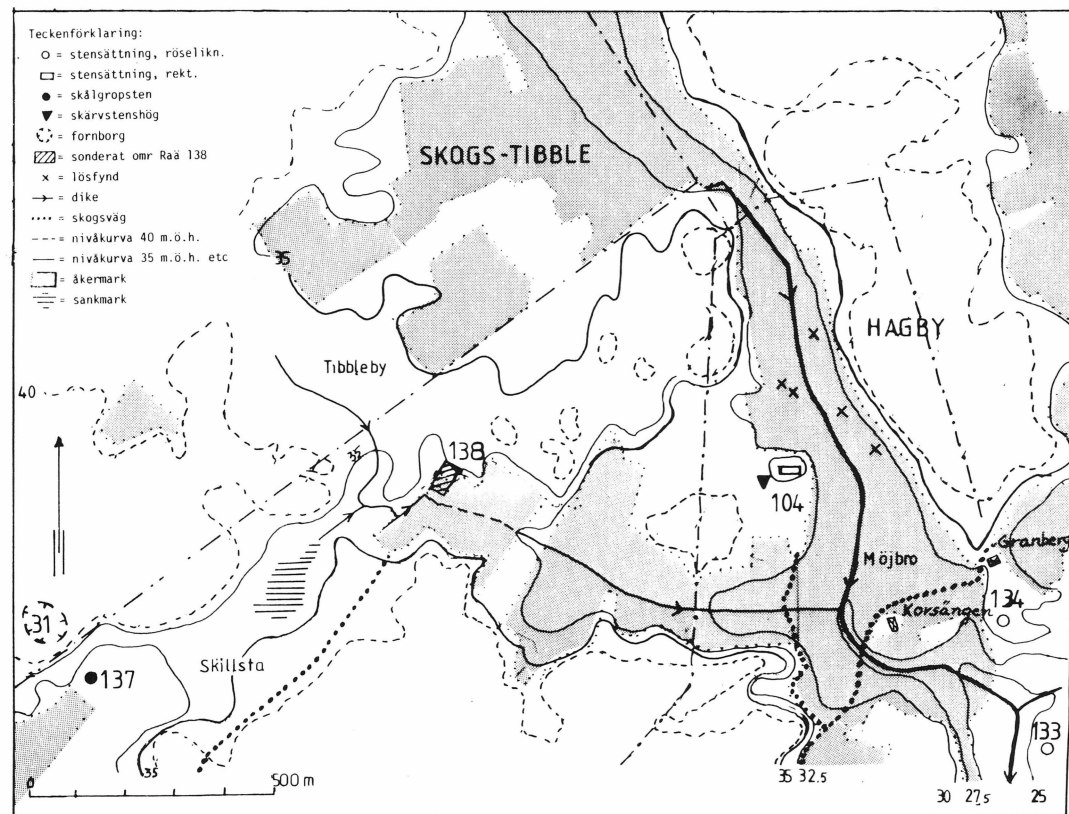

Figur 1. Rekonstruktion av fornlämning 138 i Skogs-Tibble och de närmaste omgivningarna ca 2000 fKr.
Teckning: Lars Högberg.

gjorda dateringarna kan man dra slutsatsen att det undersökta området disponerats vid olika tillfällen under minst 1 000 år.

Då man började utnyttja platsen på 2000-talet fKr såg området helt annorlunda ut än idag (Fig. 1). Genom ett noggrant rekonstruktionsarbete, som utförts av naturgeografen Torbjörn Johnsson från Umeå universitet, har det framkommit att platsen ursprungligen låg på ett näs, som förband "Skillstaön"

med en halvö, där kyrkbyn ligger idag. Runt omkring fanns vatten i form av en havsvik (Litorinahavet). Det borde ha varit mycket lätt att ta sig hit med båtar. Stranden kan som högst ha legat på 34 m ö.h. Ser man till den totala bilden av västra Uppland, låg platsen mycket strategiskt placerad i gränsoområdet mellan skärgården och fastlandet. Fornlämningens höjd över havet är idag 35–35,5 m. Dess äldsta skede är jämförbar till såväl tid som nivå med de kända stenål-

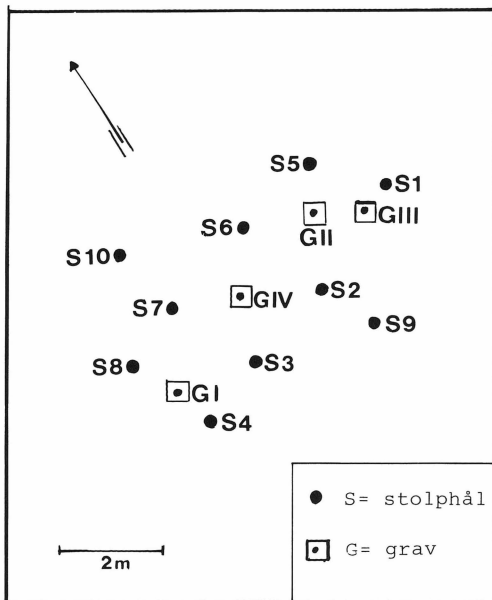
Figur 2. Fornlämning 138 i Skogs-Tibble i förhållande till omgivande stenåldersbosättningar.

dersboplatserna vid Åloppe i Nysätra socken, och angränsande uppländska boplatsoområden från yngre stenålder (Fig. 2).

Vad har hänt på detta näs?

Någon gång på 2000-talet fKr byggdes ett hus av åtta trädstammar från ek, lönn och tall. De placerades fyra och fyra så de bildade ett litet rektangulärt

hus (Fig. 3). Avståndet mellan stolparna var ca 1,80 m. Så lång är en famn! Huset hade inte några väggar. Det går inte att avgöra om det funnits ett tak, men det är sannolikt att så varit fallet. Byggnaden var orienterad i öst-västlig riktning. Mitt i huset stod tre stolpar av ek. Huset kan ha uppförts eller utnyttjats som ett så kallat dödshus åt en kvinna och hennes barn. Dessa skulle inte begravas på vanligt sätt. De skulle brännas. Det var

Figur 3. Planritning av gravhuset.

en ny sedvänja som anammats i Mälardalen och hämtats söderifrån, troligtvis från Skåne eller Danmark där man tillhandlat sig flinta. De döda brändes sannolikt utanför huset på den södra sidan på en bädd av ekved som blandats upp med al och björkkvistar.

Huset brändes ned. I resterna av en av mittstolparna (grav IV) bisattes ett antal ben, som plockats ihop från olika delar av kvinnans och barnets kroppar. Benen kom på så sätt att blandas med kol från stolpen. Två människor får på detta sätt ett direkt samband med döds-huset (Fig. 4). För att veta var huset legat markerades platsen med ytterligare en stolpe (Stolphål 1). Denna utsattes

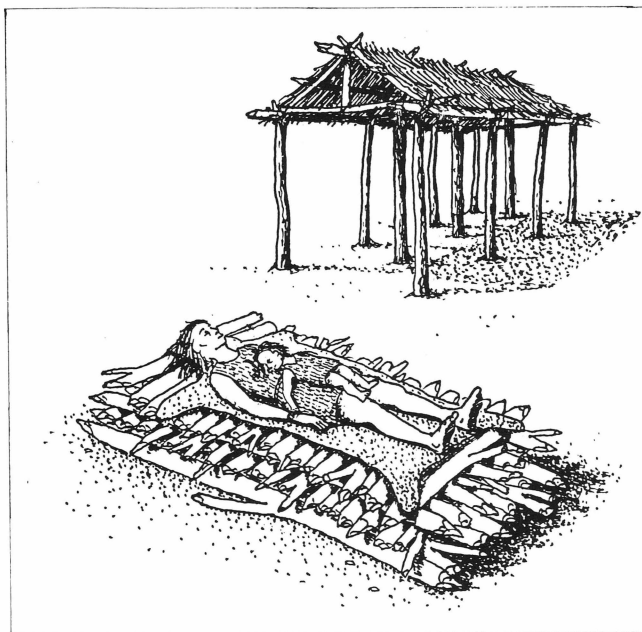
aldrig för någon brand utan fick ruttna ner och kan ha ersatts allteftersom.

Omkring år 1000 fKr skedde åter en eller tre begravningar i området. Om dessa skedde samtidigt eller vid olika tillfällen har inte kunnat avgöras. Resultatet blev grav I. I denna fanns resterna efter 5 personer: Två vuxna, varav en kvinna, och tre barn i åldrarna 15, 7 och en nyfödd (sent foster). Det sannolika är att de begravts samtidigt och placerats i en grav, som kan vara identisk med ett av gravhusets mittstolpar eller grävd alldeles intill denna. Benresterna från en ung individ mellan 15 och 20 år begravdes i grav II, som kan vara identisk med husets östra mittstolpe.

Det intressanta och märkliga med denna plats är att man återvänt och begravt individer på en mycket begränsad yta inom en anläggning, som bränts. Denna måste ha varit utmärkt genom någon form av markeringar, muntliga traditioner eller ett kultiskt sammanhang. En annan märklig detalj är benen från två individer i grav III, som utan tvivel är anlagd i ett stolphål från byggnaden.

Tio möjligen elva människor har således bisatts på denna plats. Av dessa är fyra vuxna och fem är barn, fördelade på fyra gravar (Grav I–IV).

I stolphålen och gravarna fanns brända flintavslag. Det är knappast troligt att dessa har placerats som gravgåvor. Det mest sannolika är att avslagen hamnat här tillsammans med jord från den plats där man bränt de döda.

Figur 4. Ett rekonstruktionsförslag för gravhus och bålplats vid första begravningsceremonin.

Teckning: Lars Högberg.

Fyndmaterialet i stort har påträffats på norra respektive södra sidan av huset. Redskapen dvs skraporna och dolken i flinta (fig. 5) är inte eldpåverkade. Avslagen antyder, att man tillverkat redskap på platsen. Det var vanligt att man tillverkade de redskap man för tillfället behövde. Man har "importerat" flintstenar som legat på stränder (strandnoder) och även halvfabrikat i form av större flintavslag och sk yxråmnen. Dessa slutsatser kan man dra då man studerar avslagens utseende, vilket gjorts av F D Kjøl Knutsson. För en tillverkning i Skogs-Tibble talar också mycket små avslag "chips". Det verkar som om man suttit och arbetat med flintan på husets sydsida. Här har nämligen

de flesta fynden av flinta påträffats (Fig. 6).

Hur vet man det påträffade materialets ålder?

14 C-dateringar har utförts på kol från samtliga stolphål och på kolet i gravarna

Figur 5. Flintdolk från fornlämning 138 i Skogs-Tibble.

Figur 6. Den utgrävda anläggningen. Gravarna markerade med träkors och stolphålen med plastkåppar. Fotot taget sommaren 1991 före den slutliga restaureringen.

samt sk kollagen från utvalda ben. Ur dessa värden får man sedan dra rimliga slutsatser.

Många frågor har dykt upp under undersökningens gång, bla denna: Är det en boplatz eller en begravningsplats som påträffats? Hittills gjorda undersökningar tyder på att det inte är en boplatz. Något boningshus har hittills inte hittats. Den anläggning som grävts fram liknar påträffade kult- och gravhus söderut. Två liknande anläggningar finns i Skåne samt några stycken på Jylland i Danmark och i Elbedalen i Tyskland. De danska och tyska husen har hittats under en gravhög. Så är inte fallet i Skogs-Tibble, vilket kan tolkas så, att huset primärt inte varit avsett att användas som gravhus. De flesta husen har hyst obrända stoft eller båda delarna. Endast nio stycken av runt ett 50-tal har rests över kremerade individer. Dessa är från äldre bronsålder. Från stenål-

der har endast fem med just brända ben påträffats.

Det gravskick man tillämpat här är kremation och delbegravning dvs valda eller utplockade ben har bisatts. Vad som hänt med resten lär vi aldrig få veta.

Litteratur

- Andersson, K., 1987. Annelund-en senneolitisk bondgård. FV 1988. *Arkeologi i Sverige*.
- Ekmyr-Westman, E., 1988. Glimtar ur Skogs-Tibbles historia. Ur *Skogs-Tibble-Kulturbygd i Uppsalas närhet*. Red. C. Sundström.
- Ekmyr-Westman, E., 1989. En neolitisk boplatz med brandgrav i Skogs-Tibble socken i Uppland. Ur *Mänsklighet genom milenier*. RAA. Stockholm.
- Ekmyr-Westman, E. och Johnson, T., 1989. Upl. Skogs-Tibble sn, Skillsta 2: 15. Undersökning av Fornlämning 138. *Rapport*. Ark. Inst. Naturgeogr. Inst. Umeå Universitet. Stencil.
- Ekmyr-Westman, E. och Johnson, T., 1990. Upl.

- Skogs-Tibble sn, Skillsta 2: 15. Undersökning av Fornlämning 138. *Rapport*. Ark. Inst. Naturgeogr. Inst. Umeå Universitet. Stencil.
- Gustafsson, M., 1988. En studie i dött. *C-Uppsats* vid Ark. Inst i Uppsala.
- Henriksen, B. M., 1989. Ett forsøg med forhistorisk ligbraending. *Kontaktstencil XXXIII*. Umeå. Ark. Inst.
- Hulthén, B. och Welinder, S., 1981. A Stone Age Economy. Lund.
- Jaanusson, H., 1969. Hällkistan i Bjurhovda. *FV 1964*.
- Knutsson, K., 1988. Making and using stone tools. *AUN 11*. Diss. Uppsala.
- Oldeberg, A., 1954. Hällkistan från Ingemans-
torp. *Antikvariskt Arkiv 1*. KVHAA. Stockholm.